

*Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).
Спеціальність – 281.
Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 9.*

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.9.16>

УДК 351:323.2:364

Р. О. Кудряшов,

*заступник командира 3-ї окремої штурмової бригади, командир батальйону «Азов – Дніпро» в складі Збройних сил України, майор, аспірант кафедри публічного управління та митного адміністрування, Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7615-1660>*

**ІНСТИТУТ ВОЛОНТЕРСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЗАХИСТУ
НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ: ВІД МИНУВШИНИ ДО
СУЧАСНОСТІ**

R. Kudriashov,

Deputy Commander of the 3rd Separate Assault Brigade and Commander of the "Azov – Dnipro" Battalion within the Armed Forces of Ukraine, Major, PhD student of the Department of Public Administration and Customs Administration, University of Customs and Finance, Dnipro

**THE INSTITUTE OF VOLUNTEERING AS A TOOL FOR THE
DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY AND THE PROTECTION OF
NATIONAL INTERESTS OF THE STATE: FROM THE PAST TO THE
PRESENT**

Стаття присвячена аналізу феномену волонтерства в Україні, зокрема його становлення, розвитку та сучасного стану. Основна увага приділяється історичним аспектам волонтерства в Україні, починаючи від Київської Русі і до сучасності. Автор досліджує генезис поняття «волонтерство», його еволюцію в історичному контексті України та сучасні тенденції й мотивацію волонтерів в умовах сьогодення, їхню роль у суспільстві, а також взаємодію волонтерського руху з державою та громадянським суспільством. Особлива увага приділяється впливу волонтерства на розвиток демократії та громадянського суспільства в Україні. Автор акцентує увагу на тому, що волонтерський рух в Україні є потужним інструментом соціальних трансформацій та розвитку громадянського суспільства. Аналізує роль волонтерства у вирішенні соціальних проблем та подоланні наслідків збройного конфлікту, формуванні національної ідентичності та зміцненні соціальної згуртованості. На основі аналізу наукової літератури, статистичних даних та результатів соціологічних досліджень автор визначає ключові чинники, що впливають на розвиток волонтерського руху в Україні та прогнозує перспективи його подальшого розвитку в умовах викликів і загроз, що постали перед сучасним українським суспільством.

The article is devoted to the analysis of the phenomenon of volunteering in Ukraine, in particular its formation, development and current state. The author examines how the volunteer movement became an integral part of Ukrainian society, especially in the conditions of armed conflict. The main focus is on the historical aspects of volunteering in Ukraine, starting from Kyivan Rus and up to the present. Different periods of development of the volunteer movement are analyzed, its main characteristics and trends are determined. The author examines the genesis of the concept of "volunteering", its evolution in the historical context of Ukraine and modern trends and motivation of volunteers in today's conditions, their role in society, as well as the interaction of the volunteer movement with the state and civil society, and also presents the main directions of volunteer activity in the territory of

our state The article pays special attention to the impact of volunteering on the development of democracy and civil society in Ukraine. The author focuses on the fact that the volunteer movement in Ukraine is not only a reaction to crisis situations, but also a powerful tool for social transformations and the development of civil society. Analyzes the role of volunteering in solving social problems and overcoming the consequences of armed conflict, forming national identity and strengthening social cohesion. The article presents the results of sociological research, which testify to the significant level of involvement of Ukrainians in volunteer activities and its positive impact on the development of the country. The author also considers the issue of state support for the volunteer movement and the prospects for its further development. Based on the analysis of scientific literature, statistical data and the results of sociological research, the author identifies the key factors affecting the development of the volunteer movement in Ukraine, and predicts the prospects for its further development and the involvement of social volunteering resources in solving the problems and challenges faced by modern Ukrainian society.

Ключові слова: волонтерський рух, еволюція волонтерства, громадянське суспільство, національна безпека, мотивація, відповідальність, соціальна благодійність, протидія корупції.

Keywords: *volunteer movement, evolution of volunteering, civil society, national security, motivation, responsibility, social charity, anti-corruption.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах сьогодення найбільш значущою структурою громадянського суспільства в час військових дій стає волонтерський рух. Саме через аналіз функцій волонтерства найбільш виразно відображається ефект модифікації функцій громадянського суспільства в надзвичайний період сучасної історії країни.

В умовах збройної агресії російської федерації проти України волонтерський рух та неприбуткові організації прийняли на себе чимало

викликів та вкотре продемонстрували неймовірну силу та масштаби волонтерського руху в Україні. Волонтери у співпраці з неприбутковими організаціями реалізують напрями з надання волонтерської допомоги Збройним Силам України та постраждалим внаслідок широкомасштабної військової агресії росії проти України, збирають кошти й закуповують товари для потреб фронту та цивільних, координують роботу центрів допомоги для внутрішньо переміщених осіб, здійснюють підготовку потенційних місць розміщення людей, надають психологічну допомогу для дітей та підлітків, здають кров на донорство, організують допомогу людям похилого віку, здійснюють авто-волонтерство тощо. Саме ці напрями волонтерської діяльності є найпотужнішими в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен поняття «волонтерства» і його різні аспекти стали предметом дослідження зарубіжних учених. Так, можна виділити вчених, які ґрунтовно досліджували дану проблематику, а саме науковці: Г. Каскеллі, Р. Кроу, Б. Левайн, Р. Лінча, С. Маккарлі, М. Мерріл, К. Навартнам, М. Нуланд, Дж. Вілсон, Р. Дженніфер, Ф. Ламмертін, Р. Лінч, Н. Макдафф, С. Маккарлі, та ін. досліджували концептуальні засади та проблеми волонтерства; Х. Анхайер, А. Омото, Л. Саламон, М. Снайдер описали мотивацію волонтерів; М. Хохбаум, С. Еліс, К. Кемпбел вивчали історію волонтерського руху; Л. Ремрайк, Л. Графф, С. МакКарлі, Р. Лінч, С. Винайрд, Б. Стайлінгс, К. Бідерман, Дж. Нобл, Л. Роджер займалися проблеми менеджменту волонтерських програм і управлінням діяльністю волонтерів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Розкрити специфіку становлення і функціонування волонтерського руху в Україні та головних чинників, які впливають на національну безпеку, стан та динаміку розвитку його рушійних сил, мотивів, проблем і перспектив.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковому дискурсі існують різноманітні визначеннями волонтерства, які відрізняються акцентуацією певних аспектів. Так, дослідники Американського університету

імені Дж. Хопкінса визначають волонтерство як «комплекс заходів, що реалізований у вільний час від роботи без будь-якої грошової компенсації» [1], а М. Олчман і П. Джордан [2] визначають, що «волонтер» це – будь-хто, що свідомо і безкорисливо трудиться на благо інши. С. Маккарлі й Р. Лінч, вважають, що це «діяльність, яка є непримусовою; ґрунтується на прагненні допомогти; як справа, зроблена без попередньої думки про фінансову винагороду; як робота, а не гра – це волонтерська діяльність» [3, с. 152]. Так, з погляду зарубіжних дослідників бачимо, що, волонтерство – це сума безоплатних, добровільних дій, які громадяни здійснюють один для одного.

У «Рекомендаціях щодо підтримки волонтерства» Генеральної асамблеї ООН [4] волонтерство визначається досить широко — від приватного до публічного надання допомоги завдяки громадянській участі, що здійснюється за бажанням особи для загальної суспільної користі, і де винагорода не відіграє важливої ролі. Натомість у Законі України «Про волонтерську діяльність», чітко визначено поняття «волонтер» наступним чином: волонтери – це фізичні особи – найактивніші представники різних груп населення, які на добровільних засадах здійснюють благодійну, неприбуткову і вмотивовану діяльність шляхом надання волонтерської допомоги, яка має корисний характер для суспільства та держави [5].

Генезис поняття «волонтерство» є предметом жвавих дискусій та суперечок українських науковців. Так, в електронному словнику української мови дається визначення «волонтера», як того « ...хто став на військову службу за власним бажанням; доброволець» [6, с. 730]. Вважаємо, що у соціальній, гуманітарній та екологічній сферах; також це може бути як громадянин країни, так і іноземний громадянин, що бере участь у війні на добровільних засадах на боці жертви. Науковці О. Савайда та В. Черевенко, трактують цю категорію більш широко й підкреслюють, що волонтери — це люди, які добровільно і на безоплатній основі надають допомогу тим, хто її потребує й уточнюють, що волонтерами можуть бути люди будь-якого віку, статі, професії та походження [7, с. 732]. У свою І. Юрченко [8] акцентує увагу

на потужному потенціалі, що має волонтерство для соціального, культурного й економічного розвитку суспільства та вирішення соціальних проблем, який виступає потужним способом акумуляції соціального капіталу, який стає, базисною передумовою й основою діяльності більшості громадських організацій, а Т. Лях [9] визначає волонтерську діяльність через категорію взаємодії, що виникає між людьми задля спільного вироблення нових шляхів вирішення проблем, та стає способом підтримки, піклування, надання допомоги членам громади.

Окремо зауважимо, що в роботі науковців І. Д. Зверєвої, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та інших [10, 11] розмежовуються поняття «волонтерська робота» та «волонтерська діяльність». Так, вони зазначають, що волонтерська робота – це добродійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства в цілому. Людину, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим, особам і соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації, називають волонтером [10, с. 38]; а волонтерська діяльність – це добровільність вибору діяльності, що відображає особисті погляди й позиції; активну долю громадянина в суспільному житті, що виражається, зазвичай, у спільній діяльності в межах різного роду асоціацій, сприяє покращенню якості життя, особистому процвітання та поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху утвердження більш справедливого й мирного суспільства, більш збалансованому економічному та соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і професій, а також як національну ідею - ідею милосердя та добродійності [11, с. 62].

Дослідниця З. Бондаренко [12, с.19], аналізуючи підходи до визначення волонтерства, яке вітчизняними та зарубіжними науковцями ототожнюється із поняттям «добровільна діяльність», зазначає, що дослідники тлумачать сутність даного феномена як: благодійність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні,

просування по службі, заради добробуту й процвітання спільнот і суспільства загалом; добровільницьку діяльність, засновану на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства та, не маючи цілей отримання прибутку, одержання оплати чи кар'єрного зросту; отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям; волонтер – доброволець, громадянин, що бере участь у вирішенні соціально значимих проблем у формі безоплатної праці; основу функціонування громадських організацій, форму громадянської активності населення; національну ідею милосердя та благодійності.

Узагальнюючи зазначимо, що найголовнішою ознакою волонтерства є те, що волонтер частину свого вільного (особистого) часу, сил, енергії, знань, досвіду добровільно (без примусу та вказівок «згори») витрачає на здійснення діяльності, яка є корисною людям і суспільству.

Загалом волонтерство – це діяльність, яка здійснюється добровільно для суспільства чи окремих соціальних груп, без розрахунку на винагороду. Французьке слово *volontaire* («волонтер») походить від латинського *voluntarius* («добровільний»). Волонтер – це людина, яка добровільно надає безоплатну допомогу людям, які потребують особливої підтримки та соціального захисту, або державі, некомерційній чи громадській організації. Таким чином, волонтерами стають не з фінансових спонукань, а заради добровільної допомоги іншим та набуття безцінного життєвого досвіду. Адже регулярно та усвідомлено допомагаючи іншим людина дарує їм свій час, вміння та ресурси. І натомість отримує щось значуще: знання, навички, досвід, коло соратників, нові знайомства.

Історія волонтерського руху в Україні нараховує не одне сторіччя й вирізняється різноаспектністю свого змісту. На українських землях волонтерство розвивалось ще з часів Київської Русі. В цей час військо ділилося на «збройні сили», «добровольчі батальйони» та «територіальну оборону». Професійне військо - утримував коштом державної скарбниці князь, «добровольчу» частину війська озброювали і постачали бояри-землевласники.

А міські полки («тероборону») - комплектувало населення: двоє жителів споряджали третього, який вирушав у похід або захищав місто. Тобто, допомога збройним силам була і є однією з найдавніших традицій нашого народу.

Звернемо увагу на те, що розвиток волонтерства пов'язаний з такими видатними постатями в історії становлення української держави як князі Олег і Святослав, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, княгиня Ольга. Князь Володимир став одним із перших видатних благодійників, по суті поклавши традиції благодійності в нашій культурі. Він велів «усякому старцеві й убогому» приходити на княжий двір, брати їжу і питво, і гроші з казни. У 996 році він видав Устав, згідно з яким духовенству й церковним структурам було доручено опікування та нагляд за лікарнями, лазнями, притулками для одиноких тощо, встановлено «десятину» для благодійних закладів. Під час його правління засновано училище для навчання вбогих людей, богадільню, будинок для паломників, запроваджено народні свята, під час яких виявлялася турбота про убогих, сиріт, мандрівників, котрим роздавалася милостиня. Його син Ярослав відкрив перше в Новгороді училище на триста юнаків-сиріт, видав Статут церковний і земський, за якими благодійність, тобто турбота про злидарів і вбогих, залишалась у віданні священників у парафіях та єпископів у єпархіях. Але найбільшої слави Ярослав Мудрий зажив складанням першого письмового зведення законів в Київській Русі «Руська Правда». Воно складалося з 37 розділів і, крім статей кримінального характеру, мало статті соціального спрямування, що було незвичним для тогочасних європейських держав. Із 37 його статей 8 цілком присвячено проблемам захисту дітей. А нащадок Ярослава – Володимир II Всеволодович Мономах склав книгу-заповіт з назвою «Повчання дітям», який є своєрідний духовним заповітом нащадкам, в якому він врозумляв своїх наступників бути гідними людьми, виконувати заповіді старших, любити рідну землю. «А над усе не забувайте убогих... і не давайте сильним погубити людину... Також бідного смерда і вбогу вдовицю... Більше всього шануйте

гостя, звідки б він не прийшов: чи посол, чи знатний, чи простий, всіх пригощайте... Цим прославиться людина по всіх землях» [13].

Значний внесок у становлення волонтерства (XVII–XVIII ст.) здійснили князі Острозький та Вишневецький, гетьмани Богдан Хмельницький, Петро Сагайдачний, Іван Виговський, Іван Мазепа, Кирил Розумовський та ін., котрі сприяли поширенню освіти та просвітництва, створюючи нові навчальні заклади (Києво-Могилянська академія) й християнські культурні центри (Миколаївський собор, будинок Лаврської друкарні, кам'яний мур навколо Києво Печерської лаври), вели боротьбу з голодом, створювали притулки та будинки для бідних, хворих, безпритульних, організували численні богадільні, де мали можливість жити та працювати жебраки та бідні [14]. Однак, за правління Петра I було заборонено надавати всіляку допомогу злиденним, а отже тенденції розвитку опіки нужденних на деякий час було призупинено [15, с. 276-277].

Звернемо увагу на те, що у східних слов'ян були поширені безоплатні громадські роботи - толоки та супряги, які мали характер суспільної допомоги вдовам, багатодітним, хворим, немічним та іншим зубожілим людям. що свідчить про давність традицій самоорганізації і здатності нашого народу до самокерівництва. Традиції милосердя, безкорисливої допомоги нужденним поширилися і вкоренилися в нашій культурі. Тобто, добровільна праця на користь ближнього, що потребував допомоги, протягом всього часу української історії була і є природним явищем, яке не потребує спеціальної аргументації.

У XIX – на початку XX ст. добродійництво набуло особливого поширення серед відомих українців (Григорій Галаган, родина Симиренків, Євген Чикаленко, батько й син Рильські, брати Бродські, Сергій та Михайло Грушевські, кілька поколінь Терещенків та ін.), зокрема меценатів Катеринославщини (М. Корф, М. Родзянко, П. Міклашевський, Я. Савельєв та ін.), які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної культури, освіти, промисловості, поліпшення медичної справи тощо [16].

Періоди найбільшого розвитку волонтерського руху припадають на часи загострення кризових ситуацій у суспільстві: під час російсько-турецької, російсько-японської та Першої світової війн. Волонтери навчали грамоті (особливо на західноукраїнських землях), створювали підрозділи Товариства тверезості та опікувались будинками для безхатченків, створювали громадські організації, які опікувались лікарнями для малозабезпечених, притулками, безкоштовними їдальнями. Але з встановленням радянської влади цей рух фактично згортається і починає відновлюватись лише на початку 90-х років минулого століття. В цей час створюються організації, які реалізують соціальні проекти допомоги важкохворим, багатодітним сім'ям, самотнім людям поважного віку, інвалідам, наркозалежним та хворим СНІДом. Звернемо увагу на те, що особливістю волонтерського руху в Україні в цей період полягало в тому, що найчисельнішою його групою була учнівська і студентська молодь, яка свою діяльність здійснювала спочатку, як окремі волонтери, а потім об'єднувалися в групи. У цих групах з'явилися лідери, що змогли об'єднати ці розрізнені групи і почали працювати під централізованим керівництвом, а відтак – посилили вплив державного апарату на рішення і плани дій цих груп.

Тобто, звичаї доброти, милосердя, добровільна праця на користь ближнього, безкорисливої допомоги нужденним поширилися і вкоренилися в нашій культурі протягом довгого часу нашої історії була і є природним явищем.

Слово «волонтер» почало використовуватися у французькій мові з 1606 р. і означало людей, які добровільно стали солдатами, та тих, хто служив у різних підрозділах [17]. Найголовнішою ознакою волонтерства є те, що волонтер частину свого вільного (особистого) часу, сил, енергії, знань, досвіду добровільно (без примусу та вказівок «згори») витрачає на здійснення діяльності, яка є корисною людям і суспільству. До подій на Майдані актуальними напрямками діяльності волонтерських організацій були допомога соціально незахищеним групам населення і благоустрій

громадського простору [18]. Особливо популярним волонтерський рух був серед молоді. Його поширення особливо розмаху набуло після Помаранчевої революції. Їхня діяльність здебільшого була пов'язана з участю у міжнародних соціальних проєктах [19, С. 76–78.].

Перший потужний сплеск волонтерського руху в Україні був пов'язаний із чемпіонатом Європи з футболу 2012 року, а з 2014 році він за поширенням в Україні став показовим виявом громадської самоорганізації та став свідченням народження української політичної нації. Процес, який в розвинених країнах тривав десятиріччями, в Україні, в умовах спільного протистояння російсько-терористичній агресії, зайняв декілька місяців. Зростання активності волонтерського руху було обумовлене двома основними чинниками: внутрішньополітичною кризою, що призвела до розбалансування системи державного управління, дефіциту якісних управлінських рішень, браку ресурсних можливостей, та зовнішньою агресією, яка поглибила дисбаланс між здатністю держави ефективно виконувати свої функції та забезпеченням основних потреб громадян. Кризові процеси в країні та зовнішні впливи поставили під загрозу існування України як національної держави, що було сприйнято громадянами як особистий виклик, загрозу їх самоідентифікації [20, с. 16]. За результатами дослідження «Волонтерський рух в Україні» на замовлення ООН у 2014 р. 81 % опитаних вважає, що волонтерський рух є обов'язковою складовою громадського суспільства, 85 % – що волонтерство сприяє зміцненню миру, а 62 % – визнали роль волонтерів у змінах, які відбулися в українському суспільстві [21]. Волонтерська діяльність в цей час характеризувалася значною кількістю нестандартних для світової практики напрямів діяльності, створюючи не тільки систему допомоги особам і структурам, що її потребують, але й паралельну систему розробки та реалізації рішень, спрямованих на ефективне виконання функцій відповідними державними структурами, насамперед, у військовій сфері.

Основними напрямками роботи волонтерів можна виокремити:

- *військовий* – постачання сучасної снайперської зброї та боєприпасів, оптичних приладів і тепловізорів, розробка, виготовлення і використання безпілотних літальних апаратів, розробка принципово нових ІТ-продуктів: карти Армії SOS, система управління артилерійським вогнем ГІС «Арта», розрахунково-графічний комплекс «Броня» допомога конкретним військовим частинам у зоні проведення АТО, закупівля та передача у зону проведення АТО автомобілів, плетіння маскувальних сіток та кікімор, пошиття обмундирування, солдатських черевиків, спідньої білизни, балаклав, тактичних рукавиць, розгрузок, виготовлення і купівля бронежилетів, засобів для обігріву наметів та приміщень;

- *медичний та реабілітаційний* – забезпечення бійців персональними аптечками з якісними препаратами, зокрема, кровоспинними, допомога пораненим, збір коштів на реабілітацію поранених та важкопоранених бійців-учасників АТО), проектування та виготовлення «народних польових лазаретів», ремонт військових госпіталів (наприклад, у Дніпропетровську та Києві), проведення безкоштовних курсів англійської мови для солдат-інвалідів;

- *техніко-технологічних* – ремонтні роботи з відновлення військової техніки та важкої воєнної техніки – літаків, танків, машин, бронетранспортерів; розробка та створення нових технічних, радіотехнічних засобів та ІТ-засобів, створення програмного забезпечення тощо;

- *продуктовий* – забезпечення військовослужбовців якісними продуктами харчування та напівфабрикатами для швидкого приготування їжі – наразі створена та поширена по всій Україні так звана «кулінарна сотня»;

- *переселенський напрям* – створення центрів допомоги, центрів адаптації, допомога із придбанням та пошуком житла і роботи, збір гуманітарної допомоги для переселенців (харчі, збіжжя, одяг, речі, предмети домашнього вжитку), соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб; вивезення цивільного населення із фронтової та прифронтової зони; збір та

привезення гуманітарної допомоги цивільному населенню, яке проживає на території проведення АТО.

Однозначно – наведені вище дані лише окреслюють загальні напрями волонтерської роботи, вони не є повними і остаточними. У свою чергу, кожен з напрямів має власні інваріанти діяльності, шляхи реалізації максимально повного задоволення армійських і фронтових потреб, а також допомоги пораненим, переселенцям та іншим вразливим соціальним групам.

Таким чином ми підтримує визначення І.В. Юрченко, що волонтерство сьогодні – це «... спосіб акумуляції соціального капіталу, потужний інструмент соціального, культурного та економічного розвитку суспільства, який в ринкових умовах сприяє збереженню балансу в суспільних відносинах та їх гармонізації; ефективний засіб об'єднання зусиль громадянського суспільства та органів державної влади щодо вирішення ряду соціальних проблем; базисна передумова і основа діяльності більшості громадських організацій» [22]

У цьому ми погодимося з думкою українських дослідників, які зазначають, що однією з причин поширення волонтерства є нездатність своєчасно відреагувати на ситуації воєнного конфлікту, неготовність органів соціальної політики, реагувати на появу великої кількості внутрішньо переміщених осіб, розбалансованість взаємодії органів державної влади, тривале адміністрування процедур закупівель тощо [23]. Тому, в умовах сьогоднішніх реалій, важливо щоб держава була готова ефективно інтегрувати в державну систему нові елементи взаємодії з суспільством у тому числі на рівні законодавства оскільки волонтери та благодійні організації повинні виходити на новий рівень та еволюціонувати а не просто закривати прогалини котрі існують у державі, держава повинна постійно реагувати на зміни у світі та вчасно разом із суспільством відповідати цим змінам.

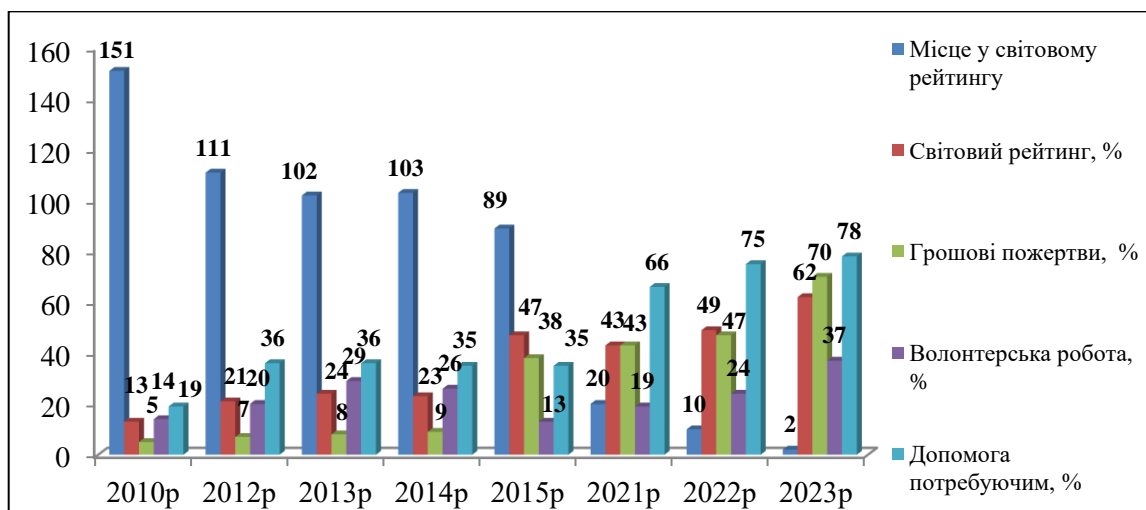
Звернемо увагу на те, що починаючи з 2015 року волонтери та організації волонтерів поступово почали переходити від хаотичної до систематичної постійної допомоги. Свою роботу вони спеціалізують за

окремими напрямками. ВО «Повернись живим» спеціалізується на закупівлі тепловізорів, «CombatUA» - навчає інструкторів і ремонтує оптичну техніку, «Армія SOS» займається збором коштів для підтримки української армії, безпілотниками та програмою управління артилерією, «Народний тил» – автомобілями та медициною, «Сестри перемоги» – розвідкою та аеророзвідкою, «Народний проект», окрім високотехнологічного забезпечення армії (без-пілотниками, дистанційними модулями, польовими бліндажами, снайперської оптикою), підтримує розвиток медичних технологій і займається військовими ІТ-розробками [24]

Не можна оминати увагою регіональні організації, оскільки саме вони здійснювали значний обсяг роботи із забезпечення підрозділів необхідним, підтримці бійців зі свого населеного, району, області чи вихідця з певної організації («Правий Сектор», «Національний Корпус», «Ультрас» тощо). Особливістю їхньої діяльності стало налагодження комунікацій між різними організаціями, що дозволило уникнути непорозумінь. Тобто, кожна волонтерська структура відповідала за свій напрям роботи, що забезпечувало ефективність їхньої діяльності. Формування таких зв'язків посприяло інтеграції активної частини суспільства та вирішення нагальних проблем. Д. Арахмія, координатор Ради волонтерів Міністерства оборони України зазначав, що станом на травень 2015 р., кількість громадян, які систематично займалися волонтерською діяльністю сягала 14,5 тис., а членів волонтерських організацій – 2,5 тис. і більше 1,5 мільйона українців хоча б один раз допомагали армії [25].

Наші дослідження в цілому корелюються зі зміною позиції України у «Світовому рейтингу благодійності» – дослідженні, що проводиться британською благодійною організацією *Charities Aid Foundation* (CAF), в якому с 2009 року прийняло участь 1,6 мільйона осіб. Місце країни в рейтингу залежить від середнього значення за трьома показниками: пожертвування приватними особами грошей благодійним організаціям; робота їх як волонтерів; надання громадянами допомоги незнайомим людям, які її

потребують. Рейтинг унікальний тим, що розглядає фактори, які безпосередньо не корелюються з економічним розвитком або стандартами життєвого індексу певної країни, але має значення у визначенні відношення до благодійності людей на персональній основі. Чим вище оцінка WGI, тим більше благодійність нації.

Рис. 1. Україна у Світовому рейтингу благодійності 2010- 2023рр.

Джерело: розроблено автором за [26]

За даними рейтингу «World Giving Index» в 2010 р. Україна посідала лише 150-е місце у світі (тільки 5 % населення було залучено до волонтерської роботи), але протестні акції 2013 – 2014рр., анексія Криму та війна на Донбасі все змінили. Волонтерський рух в ті роки піднісся на найвищий рівень розвитку за весь час незалежності України: у 2023 році більше третини українців (37 %) уже мали досвід волонтерства. В Україні стало значно більше людей, які вважають, що вони повинні щось робити не для себе, а для інших, тобто феномен волонтерства зробив українців щасливішими саме тому, що вперше в історії приніс до українського концепту щастя задоволення від допомоги іншим [27].

Відповідно до результатів дослідження, серед громадян України найбільш поширеним типом благодійної поведінки була допомога незнайомим, яку у 2022 р. здійснили 75 % населення (19 % – у 2010 р.). Волонтерською діяльністю у 2022 р. було охоплено 24 % населення (14 % – у 2010 р.). Грошові пожертви на потреби благодійних організацій у 2022 р.

зробили 47 % населення (5 % – у 2010 р.) [28], а вже у 2023р. стала другою в рейтингу Світового індексу благодійності, піднявшись із 10-го місця, яке посідала у 2022 році. Так серед дорослих українців 78% допомагають незнайомцям, 70% донатять і 37% волонтерять. Ці зміни підтверджують нашу стійкість, співчуття та непохитну прихильність українців до підтримки тих, хто її потребує [29].

З 2014 року в Україні були проведені численні соціологічні дослідження, головною метою мали дослідити масштаби волонтерства, його види, форми тощо. Так даними соціологічного дослідження, яке було проведено Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», спільно з Українським центром економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова було проведено дослідження на тему: «Волонтерський рух в Україні». Згідно з цього дослідження майже чверть українців (23%) мали досвід волонтерства, 9% українців почали займатись волонтерством протягом останнього року. Основним напрямком діяльності волонтерів в 2014 році стала допомога українській армії та пораненим - цим займались 70% волонтерів [30]

2015 року волонтерською діяльністю займалися 13% українців. Щоденно цією діяльністю займалися майже 5% українців і 23% присвячували волонтерству кілька годин на тиждень, а у 2016 році - вже 14% опитаних, та щоденно волонтерською діяльністю займалися майже 5% волонтерів і ще приблизно 11% присвячували цьому кілька годин на тиждень. Більш за все громадяни допомагали армії – 65% і 62% у 2016-му із тих, хто здійснював подібну діяльність. Водночас слід відзначити, що у 2016 році зросла допомога й у інші сфери благочинної діяльності: допомога хворим та інвалідам у структурі благочинної діяльності у 2015 році становила 21%, на третьому місці була допомога людям, що опинились у складних життєвих обставинах у 2016 р. – вже 35%, допомога дітям-сиротам зросла з 12% до 23%, а людям поважного віку – з 6% до 12%. Тобто, у 2016 році при збереженні явного пріоритету допомоги армії, відбувається повернення благочинності у традиційні сфери [31; 32].

У 2018 року відсоток тих, хто впродовж року займався волонтерською діяльністю в Україні, зріс до 18%. Найвищий рівень волонтерства спостерігався серед молоді (24%), а регіонально – на заході (21%) та у центрі (22%) і значно нижчий – на півдні (11%) та сході (14%)».

Після початку повномасштабної війни в Україні, 24 лютого 2022 року, змінило картину благодійності в Україні. Передусім благодійність стала більш поширеною: 86% мешканців України стали благодійниками впродовж останнього року (на 19% більше, ніж у 2021 році, та на 26% більше, ніж у 2019-му). 86% благодійників допомагали армії, 67% – іншим бенефіціарам. Тобто понад половина благодійників спрямовують свої внески як армії, так і на інші потреби – наприклад, для ВПО. Для розуміння перспектив розвитку волонтерського руху в Україні необхідно знати ставлення пересічних громадян до волонтерської діяльності [33].

Протягом 2014-2023 рр. змінилася і ієрархія мотивів благодійності в Україні, якщо раніше, домінуючими мотивами благодійності в Україні було співчуття та усвідомлення того, що від біди ніхто не застрахований, то з 2023 році на головний план вийшли ідеологічні мотиви: почуття патріотизму, прагнення долучитися до розв'язання важливих проблем, усвідомлення обов'язку перед суспільством

Для розуміння перспектив розвитку волонтерського руху в Україні необхідно знати динаміку довіри пересічних громадян до волонтерської діяльності. На питання Наскільки Ви довіряєте кожній з організацій: повністю, певною мірою, не дуже або зовсім не довіряєте? Звернемо увагу на те, що лише 30% благодійників, які допомагали благодійним фондам та благодійним організаціям, перевіряли їх на предмет доброчесності. Крім того, спостерігалось зростання динаміки довіри до громадських об'єднань [21], які від початку російсько-української війни активно долучалися до різних акцій, у тому числі благодійних. У 2017 р. за даними Центру Разумкова довіра до волонтерських організацій сягала 66,7 % серед опитаних, що був найбільшим показником серед інших інститутів 36. У 2020 р. цей показник став дещо

нижчим – 60 % [34]. Згідно з даними Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) довіра до волонтерів упродовж 2014–2023 рр. була однією з найвищих [35; 36; 37; 38; 39]. Хоча, аналізуючи динаміку, спостерігається певний спад довіри у 2017 р., що пояснюється низкою факторів суб’єктивного чи об’єктивного характеру (згасання конфлікту, дискредитація волонтерського руху шахраями й окремими політиками тощо). Упродовж 2018–2020 рр. спостерігалася тенденція зростання довіри населення до волонтерів, які допомагають армії (від 60 % до 74 %). Довіра до волонтерів, які залучені в інших сферах, зокрема допомозі переселенцям та іншим людям, також перебуває на високому рівні (відповідно 66 % і 67 %) [35]. Ці дослідження показали, що населення схильне довіряти волонтерам більше ніж владним структурам. Дані представлені в Таблиці 1.

Таблиця 1. Динаміка показників щодо довіри населення гуманітарним і добродійним організаціям в Україні

Роки	Повністю довіряю %	Певною мірою довіряю %	Не дуже довіряю %	Зовсім не довіряю %	Важко відповісти, не відповіли %
2016	7,4	49,4	31,7	11,5	0,0
2017	8,6	55,8	25,0	10,2	0,3
2020	6,9	42,9	22,3	12,9	14,9
2022	25,7	51,9	16,7	5,4	0,3
2023	37,2	48,4	5,3	2,9	6,1

Джерело: розроблено автором за [35]; [36];[37];[38];[39]

Отже, вище наведені дослідження розкривають основні риси соціального портрету українського волонтерства як суспільного явища й вказують на зростання довіри населення до волонтерів та благодійних організацій, що особливо проявилось в роки війни.

Однак, із офіційних джерел стало відомо, що в Міноборони, окремі працівники, які в минулому були волонтерами втілювали напрацьовану схему закупівель за завищеними цінами. Висока маржинальна рентабельність угод забезпечувалась перемогою одного учасника шляхом затвердження нових

технічних умов (вказано малюнок підошви черевиків виробництва саме цієї компанії) виготовлення черевиків і всі тендери виграв певна компанія, назва якої була озвучена у багатьох ЗМІ. В результаті компанія виставляє завищені ціни (на одній парі взуття близько 300 гривень), але визнається переможцем. У сумі держава вже сплатила постачальнику близько 70 мільйонів гривень надприбутку [40]. У травні 2022 р. СБУ повідомили про ліквідацію схеми розкрадання волонтерської допомоги на суму понад 12 млн. гривень. Йдеться про більш ніж 1000 бронезилетів: їх виробила одна з громадських організацій та передала армії через Черкаську ОВА. Проте замість того, щоб передати бронезилети до Збройних Сил України, чиновники адміністрації намагалися їх продати через мережу супермаркетів Епіцентр [41].

Звернемо увагу на те, що в волонтерській діяльності виникає багато проблем у сфері законодавчого забезпечення їх діяльності, до них ми можемо віднести наступне:

- відсутність на сайті Державної фіскальної служби України посилання на Реєстр волонтерів під час антитерористичної операції, а наразі військових дій. Це суттєвий організаційний недолік, адже умовою потрапляння під умови оподаткування неприбуткових організацій є включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій [42];

- міністерство соціальної політики України не оновлює Єдиний реєстр волонтерських організацій [43];

- відсутність санкцій за неподання відомостей для включення до зазначених реєстрів і реальних переваг від перебування у них призводить до того, що багато волонтерів та волонтерських організацій ігнорують відповідні вимоги законодавства;

- невідповідність волонтерської діяльності законодавству, новації у законодавстві, що ускладнюють волонтерську діяльність, адже діюча нормативно-правова база в означені й сфері формувалася, в основному, за відсутності існуючих надзвичайних обставин, тому не завжди враховує реалії та часом перешкоджає вирішенню волонтерами актуальних проблем.

Так, 24 березня 2022 року Верховна Рада прийняла в цілому Закон України № 7146 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану», а Кримінальний кодекс України поповнила нова стаття 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» [44]. За цей час за даною статтею відкрито 74 кримінальні провадження. Такі впровадження, безперечно, не сприяють підвищенню рівня суспільної довіри до інституту волонтерства, але, сподіваємося, що це загалом не завдавсь серйозного удару по репутації волонтерського руху.

Також зазначимо, що світовий досвід свідчить, що там, де добровольці роблять так, щоб їх голоси були почуті, і беруть участь у процесі прийняття рішень, надання послуг стає більш ефективним і справедливим [45]. Тому спираючись на ці показники та показники рейтингів щодо довіри населення до інституту волонтерства віримо, що наше суспільство з розумінням і довірою ставиться до роботи правоохоронних органів, що відображає проактивну роль держави у боротьбі з шахраями й шахрайством у сфері благодійної діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Зважаючи на те, що учені визначають два основні чинники зростання активності волонтерського руху в Україні: внутрішні негаразди та зовнішня агресія, з нашого погляду, до зазначених чинників можна додати й такі як: зміна світогляду громадян нашої держави; початок формування громадянського суспільства; бажання зберегти мир в Україні; неефективна система забезпечення національної безпеки.

Волонтерська діяльність в Україні на сучасному етапі характеризується значною кількістю нестандартних для світової практики волонтерства напрямів діяльності, створюючи часом не тільки систему допомоги особам і структурам, що їй потребують, але й паралельну систему розробки та реалізації рішень, спрямованих на більш ефективне виконання функцій відповідними

державними структурами, насамперед, у військовій сфері. Незважаючи на визнання ролі волонтерів у вирішенні багатьох гострих проблем – від підвищення обороноздатності країни до благодійної допомоги внутрішньо переміщеним особам, волонтерський рух потребує вирішення проблем, що заважають повноцінній реалізації внутрішнього потенціалу цього руху.

Результати аналізу діяльності волонтерських структур демонструють значний потенціал активізації та розширення їх участі у вирішенні найбільш болючих проблем, що постають перед українською державою і громадськістю. Вирішенню багатьох із зазначених проблем перешкоджають: процедури та регламенти, що не сприяють реальній зацікавленості владних структур і окремих чиновників у ефективному здійсненні своїх повноважень, обов'язків та прояву ініціативи у вирішенні завдань, які стоять перед ними в військовий час. Шляхи вирішення цих проблем можуть стати предметом подальших наукових досліджень.

Література

1. Salamon L., Sokolowski S., Haddock M. Measuring the economic value of volunteer work globally: concepts, Estimates, and a roadmap to the future. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 2011. Vol. 82. N3. pp. 225-238. URL: <http://surl.li/ksudjt>
2. Olchman M., Jordan P. (1997) *Volunteers are a valuable resource*. D. Hopkins University, 1997. 119 p. URL: <http://surl.li/ezlqvi>
3. Маккарлі С., Лінч Р. Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства / пер. з англ. О. Винничук. Київ: Ресурсний центр розвитку громадських організацій «Гурт», 1998. 160 с.
4. United Nations General Assembly Resolution 56/38: Recommendations on support for volunteering. (2002). United Nations Volunteers programme. URL: <http://surl.li/nvdsnz>
5. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-IV. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17_11

6. . Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства. / Ред. І. К. Білодід, 1970–1980 рр. .Київ: Наукова думка. URL: <http://surl.li/oasocj>

7. Савайда О. В., Черевко В. В. Природно-правовий феномен волонтерства в Україні в умовах війни. Modern research in world science : The 4 th International scientific and practical conference (July 10-12, 2022) SPC – Sci-conf.com.ua. 2022. Lviv, Ukraine. P. 730–733. URL: <http://surl.li/gjiqjn>

8. Юрченко І. В. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні : автореф. дис... канд. соц. наук. Київ, 2009. 16 с.

9. Лях Т. Л. Генеза волонтерського руху у вітчизняній та зарубіжній практиці. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посібник. Київ: Версо-04, 2012. 288 с.

10. Соціальна робота в Україні : навч. посібник / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; За заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Науковий світ, 2003. 233 с.

11. Соціальна педагогіка: теорія і технології: Підручник / За ред. І. Д. Зверєвої. Київ: Центр навч. літ-ри, 2006. 316 с.

12. Бондаренко З.П., Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник / за ред. Т. Л. Лях. Київ : Версо-04, 2012. 288 с.

13. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи: навчальний посібник Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 174 с

14. Янц Н.Д. Основи діяльності волонтерів: курс лекцій. «ПереяславХмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». ПереяславХмельницький, 2009. 119 с.

15. Ванюшина О. Волонтерський рух в Україні: еволюція, сучасний стан та статус. *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. 1(44), 275-281

16. Горілий А. Історія соціальної роботи: навчальний посібник. Тернопіль: Видавництво Астон, 2004. 174 с.

17. Lexis. P. Dictionnaire de la langue francaise. Larousse, 1993. P. 2027.

18. Горелов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2015. 36 с. URL: <http://surl.li/fkuplp>

19. Редзюк В. Молодіжні організації України в контексті суспільно-політичного життя 2004-2014 рр. Дис. канд. іст. наук за спец.: 07.00.01 – Історія України. Переяслав, 2020. 227 с.

20. Горелов Д. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. К.: НІСД, 2015. 36 с.

21. . Балакірева О. М., Дмитрук Д. А. (2015) Динаміка рівня довіри соціальним інститутам та органам влади наприкінці 2015 року. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка і Центр «Соціальний моніторинг». 9 с. Київ. URL: <http://surl.li/xdzvkw>

22. Юрченко І. В. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні: автореф. дис. канд. соц. наук: спец. 22.00.03 «Соціальна структура, соціальні інститути та процеси» Київ, 2009. 16 с.

23. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*, 2016. 2(57). С. 25-40. URL: <https://bitly.su/RJnk>

24. Макашова Л. Добровольці і волонтери. Чи допомагають армії на третій рік війни. URL: <http://surl.li/wuxmns>

25. Арахамія Д. В Україні 14,5 тисяч волонтерів постійно допомагають армії. *Радіо Свобода*. 27 травня 2015. URL: <https://salo.li/ae8cf8d>

26. Світовий рейтинг благодійності 2021. Charities Aid Foundation. 2021. 24 с. URL: <http://surl.li/mpbzhy>.

27. Чернишов Роман. Головаха: Війна вперше навчила українців допомагати одне одному. *Liga.net* 14 серпня 2015. URL: <http://surl.li/elbqzq>

28. Світовий рейтинг благодійності 2021. Charities Aid Foundation. 2021. 24 с. URL: <https://salo.li/C8f58Bb>

29. Буняк Валерія. Україна посіла друге місце у світовому рейтингу благодійності. 2023. URL: <https://salو.li/56617AF>

30. Матяш Михайло Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом // Укрінформ: блоги. МихайлоМатяш. 14.10.2017. URL: <https://salو.li/5E0C3C8>

31. Бекешкіна Ірина Благодійність і волонтерство-2016: результати соціологічного дослідження. Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». 2017. URL: <https://salو.li/1bb75b1>

32. Бекешкіна Ірина. Постмайданна благодійність і волонтерство-2015: результати соцдослідження. Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». URL: <https://salو.li/934Fe41>

33. Восьме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (6 квітня 2022 р.). Соціологічна група «РЕЙТИНГ». 2022. 28 с. URL: <https://salو.li/4d9f958>

34. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (жовтень–листопад 2020 р.). Разумков центр. 2020. URL: <https://salو.li/0b2B28D>

35. Грушецький Антон. Довіра соціальним інститутам і партіям: грудень 2020. КМІС. URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1005&page=1>

36. Ліана Новікова. Довіра до соціальних інституцій та груп. 2015-23. URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=579&page=2> .

37. Зленко Станіслав Довіра соціальним інститутам. 2016 р. КМІС. URL: <https://salو.li/0754046>

38. Грушецький Антон. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2023 роках. КМІС. URL: <https://salو.li/7fEb645>

39. Оцінка громадянами ситуації в країні. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (грудень 2023р.). Разумков Центр. URL: <https://salو.li/6BeB099>

40. Жовтенко Тарас «Волонтерський десант» і корупція: чи не перемогли, то очолимо? Лівий берег 27 жовтня 2015. URL: <https://salol.i/0d20CF5>

41. Мясичев Олександр Волонтери шукають відповідальних за продаж бронезилетів. «Епіцентр» і «Венето Груп» під прицілом. // Liga.net. 19 травня 2022. URL: <https://salol.i/6AC1434>

42. Про затвердження Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій : наказ Міністерства фінансів України від 24.01.2013 р. № 37]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0267-13/>

43. Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації: наказ Міністерства фінансів України від 30.10.2014 р. № 1089. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1471-14>

44. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за використання гуманітарної допомоги: Закон України від 24.03.2022 № 2155-IX. URL: <https://salol.i/D5D72b8>

45. State of the World's Volunteerism Report – Transforming Governance / by the United Nations Volunteers (UNV) programme. 2015. 132 p. URL: <https://salol.i/D066D48>

References

1. Salamon, L. Sokolowski, S. and Haddock, M. (2011), “Measuring the economic value of volunteer work globally: concepts, estimates, and a roadmap to the future”, *Annals of Public and Cooperative Economics*, Vol. 82, no. 3, pp. 225-238, available at: <http://surl.li/ksudjt> (Accessed 6 June 2024)

2. Olchman, M. and Jordan, P. (1997), *Volunteers are a valuable resource*, J. Hopkins University, Baltimore, Maryland, United States, available at: <http://surl.li/ezlqvi> (Accessed 6 June 2024)

3. McCarley, S. and Lynch, R. (1998), *Upravlinnia diial'nistiu volonteriv. Yak zaluchyty hromads'kist' do vyrishennia problem suspil'stva* [Management of volunteer activities. How to involve the public in solving society's problems], Resource center for the development of public organizations “Gurt”, Kyiv, Ukraine.

4. United Nations General Assembly (2002), “Resolution 56/38: Recommendations on support for volunteering”, United Nations Volunteers program, available at: <http://surl.li/nvdnzi> (Accessed 6 June 2024)

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine “On volunteering”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17-11> (Accessed 6 June 2024)

6. Bilodid, I. K. (1970–1980), *Slovnyk ukrains'koi movy: v 11 tt.* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes], Academy of Sciences of the Ukrainian SSR Institute of Linguistics. Scientific opinion, Kyiv, Ukraine, available at: <http://surl.li/oasocj> (Accessed 10 June 2024)

7. Savaida, O. V. and Cherevko, V. V. (2022), “The natural and legal phenomenon of volunteering in Ukraine during the war”, Modern research in world science: The 4 th International scientific and practical conference SPC – Sci-conf.com.ua, Lviv, Ukraine, pp. 730–733, available at: <http://surl.li/gjiqjn> (Accessed 10 June 2024)

8. Yurchenko, I. V. (2009), “Institutionalization of the volunteer movement in Ukraine”, Ph.D. Thesis, Social of science, Kyiv, Ukraine.

9. Lyakh, T. L. (2012), *Heneza volonters'koho rukhu u vitchyznyaniy ta zarubizhniy praktytsi. Menedzhment volonters'kykh hrup vid A do YA : navch.-metod. posibnyk.* [Genesis of the volunteer movement in domestic and foreign practice. Management of volunteer groups from A to Z: teaching method. Manual], VERSO-04. Kyiv, Ukraine.

10. Zvereva, I. D. and Laktionova, H. M. (2003), *Sotsial'na robota v Ukrayini: navch. posibnyk* [Social work in Ukraine: education. Manual], Naukovyi svit, Kyiv, Ukraine.

11. Zvereva, I. D. (2006), *Sotsial'na pedahohika: teoriya i tekhnolohiyi: Pidruchnyk* [Social pedagogy: theory and technologies: Textbook], Education Center. Letters, Kyiv, Ukraine.

12. Bondarenko, Z.P., and Lyakh, T. L. (2012), *Menedzhment volonters'kykh hrup vid A do YA: navch.- metod. posibnyk* [Management of volunteer groups from A to Z: training - method. Manual], VERSO-04, Kyiv, Ukraine.

13. Furman, A.V. and Pidgurska, M.V. (2014), *Istoriya sotsial'noyi roboty: navchal'nyy posibnyk* [History of social work: study guide], TNEU, Ternopil. Ukraine.

14. Yantz, N.D. (2009), *Osnovy diyal'nosti volonteriv: kurs lektsiy* [Basics of volunteer activities: a course of lectures], Pereyaslav Khmelnytsky State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda, Pereyaslav Khmelnytskyi, Ukraine.

15. Vanyushina, O. (2015), “Volunteer movement in Ukraine: evolution, current state and status”, *Visnyk Natsional'noho universytetu oborony Ukrayiny*, vol. 1 (44), pp. 275-281.

16. Gorily, A. (2004), *Istoriia sotsial'noi roboty* [History of social work: study guide], Aston Publishing House, Ternopil, Ukraine.

17. Lexis, P. (1993), *Dictionnaire de la langue française*, Larousse, France.

18. Gorelov, D. M. and Kornievskyi, O. A. (2015) *Volonters'kyi rukh: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki hromadyans'ki praktyky: analit. dop.* [Volunteer movement: world experience and Ukrainian civic practices: analyst. add.], NISD, Kyiv, Ukraine, available at: <http://surl.li/fkuplp> (Accessed 10 June 2024)

19. Redziuk, V. (2020), “Youth organizations of Ukraine in the context of social and political life 2004-2014”, Abstract of Ph.D. dissertation, History of Ukraine, Pereyaslav, Ukraine.

20. Gorelov, D. M. and Kornievskyi, O. A. (2015), *Volonters'kyi rukh: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki hromadyans'ki praktyky: analit. dop.* [Volunteer movement: world experience and Ukrainian civic practices: analyst. add.], NISD, Kyiv, Ukraine, available at: <http://surl.li/fkuplp> (Accessed 10 June 2024)

21. Balakireva, O. M. and Dmytruk, D. A. (2015), *Dynamika rivnya doviry sotsial'nyh instytutam ta orhanam vldy naprykintsi 2015 roku*. [Dynamics of the level of trust in social institutions and authorities at the end of 2015], Ukrainian Institute of Social Research and Center "Social Monitoring", Kyiv, Ukraine, available at: <http://surl.li/xdzvkw> (Accessed 2 July 2024)

22. Yurchenko, I. V. (2009), "Institutionalization of the volunteer movement in Ukraine", Ph.D. Thesis, Social of science, Kyiv, Ukraine.

23. Pankova, O.V. Kasperovych, O.Yu. and Ishchenko, O.V. (2016), "Development of volunteering in Ukraine as a manifestation of activation of social resources of civil society: specifics, problems and prospects", *Ukrayins'kyi sotsium*, vol. 2 (57), pp. 25-40, available at: <https://bitly.su/RJnk> (Accessed 2 July 2024)

24. Makashova, L. (2016), "Volunteers and volunteers. Do armies help in the third year of the war", EspressoTV, available at: <http://surl.li/wuxmns> (Accessed 2 July 2024)

25. Arahamia, D. (2015), "In Ukraine, 14.5 thousand volunteers are constantly helping the army", *Radio Svoboda*, available at: <https://salo.li/ae8cf8d> (Accessed 8 July 2024)

26. Charities Aid Foundation (2021), "World rating of charity 2021", available at: <http://surl.li/mpbzhy>. (Accessed 8 July 2024)

27. Chernyshov, R. (2015), "Holovakha: The war taught Ukrainians to help each other for the first time", Liga.net, available at: <http://surl.li/elbqzq> (Accessed 8 July 2024)

28. Charities Aid Foundation (2021), "World rating of charity 2021", available at: <https://salo.li/C8f58Bb> (Accessed 8 July 2024)

29. Bunyak, Valeriya (2023), "Ukraine took second place in the world rating of charity", Detector media, available at: <https://salo.li/56617AF> (Accessed 8 July 2024)

30. Matyash, M. (2017), "Ukrainian volunteering is a unique phenomenon. We owe him our sovereignty", *Ukrinform: blohy. MykhayloMatyash*, available at: <https://salo.li/5E0C3C8> (Accessed 8 July 2024)

31. Bekeshkina, I. (2017), “Charity and volunteering-2016: results of a sociological study”, Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation, available at: <https://salو.li/1bb75b1> (Accessed 10 July 2024)

32. Bekeshkina, I. (2016), “Post-Maidan charity and volunteering-2015: results of a social survey”, Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation, available at: <https://salو.li/934Fe41> (Accessed 10 July 2024)

33. Sociological group “RATING” (2022), “Eighth nationwide survey: Ukraine in war conditions”, available at: <https://salو.li/4d9f958> (Accessed 10 July 2024)

34. Razumkov Center (2020), “Citizens' assessment of the situation in the country, level of trust in social institutions and politicians, electoral orientations of citizens (October–November 2020)”, available at: <https://salو.li/0b2B28D> (Accessed 10 July 2024)

35. Hrushetskyi, A. (2020), “Trust in social institutions and parties: December 2020”, KMIS, Kyiv, Ukraine, available at: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1005&page=1> (Accessed 12 July 2024)

36. Novikova, L. (2024), “Trust in social institutions and groups. 2015-23”, KMIS, Kyiv, Ukraine, Ukraine, available at: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=579&page=2>. (Accessed 12 July 2024)

37. Zlenko, S. (2016), “Trust in social institutions”, KMIS, Kyiv, Ukraine, available at: <https://salو.li/0754046> (Accessed 12 July 2024)

38. Hrushetskyi, A. (2024), “Dynamics of trust in social institutions in 2021-2023”, KMIS, Kyiv, Ukraine, available at: <https://salو.li/7fEb645> (Accessed 12 July 2024)

39. Razumkov Center (2023), “Citizens' assessment of the situation in the country. Trust in social institutions, politicians, officials and public figures (December 2023)”, available at: <https://salو.li/6BeB099> (Accessed 12 July 2024)

40. Zhovtenko, T. (2015), “Volunteer Air Force” and corruption: if we haven't won, then let's lead?”, *Livyy bereh*, available at: <https://salo.li/0d20CF5> (Accessed 12 July 2024)

41. Myasishchev, O. (2022), “Volunteers are looking for those responsible for the sale of body armor. “Epicenter” and “Veneto Group” under the crosshairs”, *Liga.net*, available at: <https://salo.li/6AC1434> (Accessed 12 July 2024)

42. Ministry of Finance of Ukraine (2013) Order “On the approval of the Regulation on the Register of Non-Profit Institutions and Organizations”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0267-13/> (Accessed 12 July 2024)

43. Ministry of Finance of Ukraine (2014), Order “On the approval of the Procedure for the formation and maintenance of the Register of volunteers of the anti-terrorist operation and/or implementation of measures to ensure national security and defense, repel and deter armed aggression of the Russian Federation”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1471-14> (Accessed 12 July 2024)

44. The Verkhovna Rada of Ukraine (2022), The Law of Ukraine “On amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding responsibility for the use of humanitarian aid”, available at: <https://salo.li/D5D72b8> (Accessed 12 July 2024).

45. By the United Nations Volunteers (UNV) programme (2015), *State of the World's Volunteerism Report – Transforming Governance United Nations*, Communications Development Incorporated, Washington, DC, USA, available at: <https://salo.li/D066D48> (Accessed 12 July 2024).

Стаття надійшла до редакції 27.08.2024 р.